

Pave Benedikt i Auschwitz

Under sin pilgrimsrejse til Polen
i sin forgængers fodspor besøgte
pave Benedikt XVI også koncentrations-
lejren Auschwitz-Birkenau, hvor han
talte på italiensk og bad på tysk

Af pave Benedikt XVI ¹

At tage ordet på dette gruopvækkende sted, hvor forbrydelser uden tal og uden fortilfælde i historien blev begået mod Gud og mennesker, er så godt som umuligt. Det er især svært og tungt for en kristen – og for en pave, der stammer fra Tyskland. På et sted som dette savner man ord; til sidst er der kun lammende stilhed – en stilhed, som er et skrig til Gud fra det inderste i én selv: Hvorfor, Herre, tav du? Hvordan har du kunnet tillade alt dette?

I denne stilhed bøjer vi os da dybt for den endeløse skare af dem, som led og blev dræbt her. Og alligevel bliver denne stilhed så til en udtalt bøn om tilgivelse og forsoning, et råb til den levende Gud om aldrig at tillade, at noget sådant sker igen.

For 27 år siden, den 7. juni 1979, var pave Johannes Paul II her. Han sagde da: "Jeg kommer her i dag som en pilgrim. Man ved, at jeg har været her mange gange ... Så mange gange! Og mange gange er jeg gået ned til Maximilian Kolbe's dødscelle;² jeg er standset foran henrettelsesmuren og har vandret mellem ruinerne af krematorieovnene i Birkenau. Det var umuligt for mig ikke at komme her som pave!"

Pave Johannes Paul var her som søn af det folk, der – ved siden af det jødiske folk – led mest på dette sted og i det hele taget under krigen. "Seks millioner polakker mistede livet under Anden Verdenskrig, en femtedel af nationen," mindede han dengang om. Det var også her, han højtideligt krævede respekt for de rettigheder, der tilkommer mennesker og nationer, ligesom hans forgænger Johannes XXIII og Paul VI havde gjort før ham – og tilføjede: "Den, der taler disse ord, er ... søn af den nation, som i løbet af sin historie i fortid og nutid har været udsat for mangfoldige lidelser fra de andres side. Han siger dette, ikke for at anklage, men for at mindes. Han taler i alle de nationers navn, hvis rettigheder bliver krænket og ignoreret ..."

¹ Oversat af Vivian og Erling Tiedemann

² Maximilian Maria Kolbe, franciskanerpræst og martyr, 8. jan. 1894 – 14. aug. 1941. Ofrede sit liv i Auschwitz ved at melde sig til at gå i stedet for en familiefar og medfange, der var blevet udtaget til at omkomme i hungerbarakken som repressalie for en anden fange, der mentes at være undvegen.

Pave Johannes Paul var her som søn af det polske folk. Jeg er her i dag som søn af det tyske folk, og af netop den grund både bør og kan jeg sige som han: "Det var umuligt for mig ikke at komme her ..."

Jeg måtte komme. Det var og er en pligt over for sandheden og en ret for alle dem, som har lidt her; det er en pligt over for Gud at være her som pave Johannes Paul II's efterfølger og som søn af det tyske folk – og dermed som søn af det folk, over hvilket en forbryderbande kom til magten ved hjælp af løgn og falske løfter om fremtidig storhed og genopretning af nationens ære, betydning og velstand, men også ved hjælp af terror og trusler – med det resultat, at vort folk kunne bruges og misbruges som redskab for deres destruktive magtbegær.

Ja, jeg kunne ikke undlade at komme her. Den 7. juni 1979 var jeg her som ærkebiskop af München-Freising sammen med mange andre biskopper, som ledsagede paven, lyttede til hans ord og bad sammen med ham. I 1980 vendte jeg tilbage til dette frygtelige sted sammen med en delegation af tyske biskopper, forfærdet over ondskaben og taknemmelig for det faktum, at forsoningens stjerner var steget op over dette mørke.

Det er også i samme hensigt, jeg befinder mig her i dag: for at bønfalde om forsoningens nådegave – først og fremmest fra Gud, som alene kan åbne og lutre vore hjerter, men også fra de mennesker, som led her, og endelig om forsoningens nådegave for alle dem, som nu i vores historiske tid lider på nye måder under hadets magt og under den vold, som hadet avler.

Hvor mange spørgsmål rejser sig ikke på dette sted! Hele tiden melder det spørgsmål sig: Hvor var Gud dengang? Hvorfor var han tavs? Hvordan kunne han tillade denne forbryderiske nedslagning, denne ondskabens triumf?

Ordene fra Davids Salme 44, det lidende Israels klage, dukker op i bevidstheden: "... Du knuste os, hvor sjakaler bor, du dækkede os med mørke. ... På grund af dig dræbes vi dagen lang, vi regnes for slagtefår. Vågn op, hvorfor sover du, Herre? Stå op, forstød os ikke for evigt! Hvorfor skjuler du dit ansigt og glemmer vor nød og trangsel? Vor sjæl synker ned i støvet, vor krop klæber til jorden. Rejs dig, kom os til hjælp! Udfri os, så sandt du er trofast."³ Dette angstråb, som Israel i sin lidelse rettede til Gud i tider med dyb smerte, det er samtidig det råb om hjælp, som kommer fra alle dem, som i historiens løb – i går, i dag og i morgen – lider for deres kærlighed til Gud, for deres kærlighed til sandhed og til godhed – og af dem er der mange, også i dag.

Vi kan ikke lodde Guds hemmelighed – vi ser kun stykkevis, og vi tager alvorligt fejl, hvis vi vil gøre os selv til dommere over Gud og historien. I så fald ville vi ikke forsvare mennesket, men kun bidrage til dets undergang. Nej – i den sidste ende må vi blive stående ved det ydmyge, men indstændige råb til Gud: "Vågn op! Glem ikke din skabning, mennesket!"

Vores råb til Gud må samtidig være et råb, som gennemtrænger vort eget hjerte, for at Guds skjulte nærvær må vækkes i os – for at hans kraft, den kraft, han har plantet i vore hjerter, ikke skal skjules i os og kvæles i selvishedens, menneskefrygtens, ligegyldighedens og opportunistens hængedynd.

Lad os anråbe Gud, lad os vende os til ham af hele vort hjerte og netop i tiden nu, hvor nye ulykker truer, og hvor alle mørkets kræfter atter synes at komme op i menneskenes hjerter – hvad enten det er gennem misbrug af Guds navn for at retfærdiggøre blind vold mod uskyldige mennesker, eller det er som en kynisme, der ikke kender Gud, og som latterliggør troen på ham.

Vi råber til Gud, for at han må tilskynde mennesker til at gå i sig selv og erkende, at volden ikke skaber freden, men kun fremkalder ny vold – en destruktiv spiral, hvor alle i den sidste ende kun kan blive tabere.

³ Sl 44, 20.23–27

Den Gud, vi tror på, er en fornuftens Gud – men visselig er det en fornuft, som ikke er blot en værdineutral matematik i universet, men en fornuft, som er ét med kærligheden og med det gode. Vi beder til Gud, og vi råber til menneskene, for at denne fornuft, kærlighedens fornuft, som anerkender forsoningens og fredens magt, må overvinde de trusler, der omgiver os, og som udgår fra irrationaliteten og fra en falsk fornuft, der er revet løs fra Gud.

Det sted, vi befinder os på, er et mindested, det er Shoah'ens sted.⁴ Fortiden er aldrig kun fortid. Den angår os, og den viser os de veje, vi skal gå, og de veje, vi skal undgå. Som Johannes Paul II har jeg gået ad vejen langs de mindsten, som på forskellige sprog mindes ofrene for dette sted – sten på engelsk, fransk, græsk, hebraisk, hollandsk, hviderussisk, italiensk, judesmo,⁵ kroatisk, norsk, polsk, romani, rumænsk, russisk, serbisk, slovakisk, tjekkisk, tysk, ukrainsk, ungarnsk og yiddish. Alle disse mindsten taler om menneskelig lidelse, de lader os fornemme den magtens kynisme, som behandlede mennesker som ting og ikke anerkendte dem som personer, i hvem Guds billede var nedlagt.

Nogle sten indbyder til at mindes på en særlig måde. Det gælder den, som er på hebraisk. Det Tredje Riges magthavere ville tilintetgøre jødefolket fuldstændigt, ville fjerne det fra listen over jordens folkeslag. Således blev salmens ord til en frygtelig virkelighed: "Vi dræbes dagen lang, vi regnes for slagtefår!" Grundliggende var dét, som disse voldelige forbrydere ville med tilintetgørelsen af dette folk, at gøre det af med den Gud, som kaldte Abraham, som talte på Sinai og fastlagde de normer, der skulle retlede menneskeslægten – normer, som har evig gyldighed. Hvis dette folk, simpelthen i kraft af sin eksistens, udgør et vidnesbyrd om den Gud, som har talt til mennesket, og som har taget det til sig, så skulle denne Gud være endegyldigt død, og herredømmet alene tilhøre mennesket – dem selv, nemlig, som anså sig som de stærke, der havde været i stand til at underlægge sig verden. Med ødelæggelsen af Israel, med Shoah, ville de i den sidste ende kappe også de rødder, som kristentroen grunder sig på, og endegyldigt erstatte den med deres selvgjorte tro, troen på menneskets herredømme, troen på den stærke.

Dernæst er der den sten, hvor teksten er på polsk: I en første fase ville man først og fremmest eliminere den kulturelle elite og således udradere det polske folk som en selvstændig historisk enhed ved – i den udstrækning det fortsatte med at eksistere – at reducere det til et folk af slaver.

En anden sten, som i særlig grad kalder på eftertanke, er den, hvor teksten er skrevet på sinti og romani.⁶ Også her ville man udslette et helt folk, der lever som migranter blandt andre folk. De blev regnet som unyttige elementer i verdenshistorien ud fra en ideologi, hvorefter kun den, hvis nytte er målelig, herefter bør tælle med; ud fra denne tankegang blev alle andre klassificeret som *lebensunwertes Leben* – som liv, der ikke var værdigt til at blive levet.

Dernæst er der stenen på russisk, som mindes det enorme antal russiske soldater, som ofrede livet i sammenstødet med det national-socialistiske terrorregime; men samtidig får stenen én til at tænke over, at deres indsats på tragisk vis var dobbelttydig: de befriede folkene fra ét diktatur, men underkastede også de samme folk under et nyt, nemlig Stalins og den kommunistiske ideologis diktatur.

Også alle de andre sten med inskriptioner på Europas mange sprog taler til os om menneskelig lidelse på hele kontinentet. De ville røre os dybt i hjertet, hvis vi ikke blot mindedes ofrene i al almindelighed, men hvis vi i stedet så deres ansigter, så hver enkelt person, som endte sit liv her i terrorens mørke.

⁴ Shoah, hebraisk for "ødelæggelse" el. "katastrofe". Mange jøder foretrækker at bruge dette ord som betegnelse for det nazistiske forsøg på systematisk jødeudryddelse frem for det oprindeligt græske ord *holocaust*, der betyder "brændoffer" (egtl. "heloffer")

⁵ Også kaldet jøde-spansk

⁶ Små omvandrende folkeslag, som ofte – og ikke helt præcist – omtales som sigøjnere

Jeg har også i mit indre følt det som pligt at standse op specielt ved stenen med tysk tekst. Her melder Edith Steins⁷ ansigt sig i vores bevidsthed – Teresa Benedicta af Korset, jødinde og tysker, som sammen med sin søster forsvandt i rædslens mørke i den tysk-nazistiske koncentrationslejr. Som kristen og jøde sagde hun ja til at dø sammen med sit folk og for det.

De tyskere, som dengang blev bragt til Auschwitz-Birkenau, og som døde her, blev set på som *Abschaum der Nation* – som nationens affald, men i dag betragter vi dem med taknemmelighed som vidner om sandheden og om det gode, som heller ikke i vort folk var helt forsvundet. Vi takker disse mennesker, fordi de ikke underkastede sig det ondes magt og i dag står for os som lys i en mørk nat.

Med dyb respekt og taknemmelighed bøjer vi os over for alle dem, der – som de tre unge, som blev stillet over for truslen om ildovnen i Babylon – kunne svare: "Kun vores Gud kan redde os. Men også selv om han ikke befrier os, skal du vide, konge, at vi aldrig vil dyrke din gud, og at vi ikke vil tilbede den guldstøtte, du har opstillet".⁸

Ja, bag disse mindsten skjuler utallige menneskeskæbner sig. Vi rystes ved mindet om dem, vi berøres dybt i hjertet. De vil ikke fremkalde had i os; de vil tværtimod vise os, hvor forfærdende hadets gerninger er. Disse sten vil bringe vores fornuft til at erkende det onde som ondt og til at afvise det. De vil give os mod til at gøre det gode og modstå det onde. De vil indgyde os de følelser, som kommer til udtryk i de ord, som Sofokles lægger Antigone på læben, da hun står over for den rædsel, der omgiver hende: "Jeg er ikke her, for at vi sammen skal hade, men for at vi sammen skal elske".

Gud ske tak, at der med det opgør med fortiden,⁹ som dette rædslens sted tilskynder os til, rundt om det vokser mangfoldige initiativer frem, som ønsker at sætte bom for det onde og give kraft til det gode. Jeg har netop kunnet velsigne *Center for Dialog og Bøn*. I umiddelbar nærhed findes *Karmelklostrets* skjulte liv, hvor søstrene i særlig grad ved sig forbundet med Kristi kors' mysterium; de minder os om, at de kristnes tro udsiger, at Gud selv er steget ned til lidelsernes inferno og lider sammen med os. I Oświęcim findes *Sankt Maximilians Center* og *Det internationale Center for Oplysning om Auschwitz og Holocaust*. Dertil kommer *Det internationale Ungdomshus*. Tæt på et af de gamle bedehuse findes *Det jødiske Center*. Og endelig er *Akademiet for Menneskerettigheder* ved at blive etableret. På den baggrund kan vi håbe, at der ud af dette rædslernes sted vil komme og fremvokse en konstruktiv refleksion, og at mindet vil hjælpe til at modstå det onde og bringe kærligheden til sejr.

I Auschwitz–Birkenau har menneskeheden passeret gennem en "*mørkets dal*". Derfor vil jeg gerne, netop på dette sted, slutte med en tillidsfuld bøn – med en af Israels salmer, som samtidig er en kristen bøn: "Herren er min hyrde, jeg lider ingen nød, han lader mig ligge i grønne enge, han leder mig til det stille vand. Han giver mig kraft på ny, han leder mig ad rette stier for sit navns skyld. Selv om jeg går i *mørkets dal*, frygter jeg intet ondt, for du er hos mig, din stok og din stav er min trøst. ... Jeg skal bo i Herrens hus alle mine dage".¹⁰

⁷ Edith Stein, født i Breslau (nu polsk Wrocław) 12. oktober 1891, død 9. august 1942 i Auschwitz. Født som jøde konverterede hun og blev døbt i 1922. I 1933 indtrådte hun i Karmelklostret i Köln med klosternavnet Teresa Benedicta af Korset. På grund af den nazistiske jødelovgivning blev hun overført til et karmeliterkloster i Holland. Efter den tyske besættelse af landet blev hun arresteret og fulgtes med sin søster Rosa, der også var blevet døbt, til gaskammeret i Auschwitz.

⁸ Jf. Dan 3,17–18

⁹ Italiensk "purificazione della memoria", egentlig "renselse af erindringer", et udtryk, som dækker at vedgå sandheden om fortidens handlinger, ikke for at sætte sig til doms over fortidens mennesker, men for at forpligte sig selv til ikke atter at handle på tilsvarende måde.

¹⁰ Sl 23, 1–4.6

Klik her for at udskrive artiklen (printerens skal være tændt)

Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt (Outlook skal være startet)

Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk